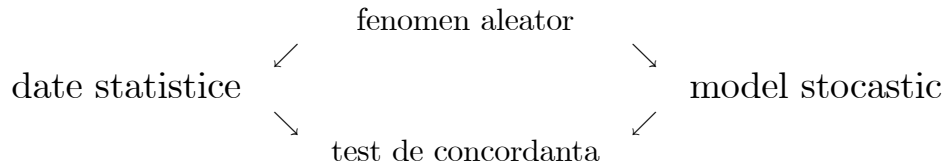

DATE STATISTICE

MODELE STOCASTICE

TESTE DE CONCORDANTA (goodness-of-fit)

Fenomene aleatoare

- prin natura lor; Exemple din biologie, medicina, finante
- prin modul de colectare a datelor; Exemple din sondaje statistice

(A) DATE STATISTICE

1. Valori calitative;

Exemplu: intrebare cu raspunsuri posibile "f. nemultumit", "nemultumit", "indiferent", "multumit", "foarte multumit"
 n indivizi independenti, alesi in mod aleator dintr-o aceeaasi categorie, raspund la intrebare

```

> rasp=c("fnem","nem","ind","mul","fmul")
> p=c(0.2,0.3,0.1,0.3,0.1)
> x<-sample(rasp,50,replace=T,prob=p)
> x
"fmul" "ind" "mul" "mul" "nem" "nem" "fmul" "nem" "nem"
"nem" "fnem" "fnem" "nem" "nem" "nem" "mul" "fnem" "fnem"
"fnem" "nem" "fnem" "mul" "fnem" "fnem" "mul" "nem" "nem"
"mul" "nem" "mul" "mul" "ind" "fmul" "mul" "fmul" "fnem" "nem"
"nem" "fmul" "nem" "mul" "fnem" "mul" "nem" "nem" "fnem"
"nem" "fnem" "ind" "nem"
  
```

2. Valori cantitative

- apartinand unei multimi cel mult numarabile de numere reale
- apartinand lui R sau unui interval inclus in R

Exemplu: nota obtinuta la un examen (0 = absent)
 n indivizi independenti, alesi in mod aleator dintr-o
 aceeasi categorie

```
> nota=c(0:10)
> p=c(0.05,0,0,0,0.3,0.2,0.15,0.1,0.05,0.1,0.05)
> y<-sample(nota,25,replace=T,prob=p)
> y
4 6 8 4 4 6 5 5 9 7 8 4 6 9 4 8 4 4 4 7 5 5 6 5 7
```

Exemplu: tensiunea arteriala sistolica
 n indivizi independenti, alesi in mod aleator dintr-o
 aceeasi categorie

```
> z<-c(rnorm(50,13,1.5))
> z
11.4, 14.2, 14.9, 12.5, 12.8, 13.8, 10.7, 13.1, 15.1, 11.4,
11.6, 15.5, 11.8, 12.9, 15.3, 13.7, 13.5, 11.8, 11.9, 12.9,
13.3, 14.2, 14.5, 12.7, 12.4, 13.7, 10.9, 15.4, 14.1, 9.4,
12.5, 11.7, 13.2, 14.9, 14.5, 13.5, 12.5, 13.8, 13.3, 12.8,
10.5, 12.1, 13.5, 14.6, 10.7, 12.1, 10.9, 11.5, 11.7, 11.1
```

Statistica descriptiva (pt datele statistice)

1. Repartitia de frecvente

valori distincte x	"fmem"	"nem"	"ind"	"mul"	"fmul"
frecvente	$\frac{12}{50}$	$\frac{19}{50}$	$\frac{3}{50}$	$\frac{11}{50}$	$\frac{5}{50}$

valori distincte y	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
frecvente	0	0	0	0	$\frac{8}{25}$	$\frac{5}{25}$	$\frac{4}{25}$	$\frac{3}{25}$	$\frac{3}{25}$	$\frac{2}{25}$	0

2. Histograma

interv val z	[9,10)	[10,11)	[11,12)	[12,13)	[13,14)	[14,15)	[15,16]
frecv cum	$\frac{1}{50}$	$\frac{5}{50}$	$\frac{10}{50}$	$\frac{11}{50}$	$\frac{11}{50}$	$\frac{8}{50}$	$\frac{4}{50}$

package:.....graphics.....R Documentation

Description: The generic function 'hist' computes a histogram of the given data values. If 'plot=TRUE', the resulting object of 'class "histogram"' is plotted by 'plot.histogram', before it is returned.

Usage: hist(x, ...)

Arguments: x: a vector of values for which the histogram is desired.

3. Indicatori de pozitie (date cantitative)

Datele (x_1, \dots, x_n)

Datele ordonate $x_{(1)} \leq x_{(2)} \leq \dots \leq x_{(n)}$

Minim, maxim, cuartile

$$\begin{aligned} x_{(1)} &= \min_i x_i \\ x_{(n)} &= \max_i x_i \end{aligned}$$

$$Q_2 = Me = \begin{cases} x_{(k+1)}, & n = 2k + 1 \\ \frac{1}{2} (x_{(k)} + x_{(k+1)}), & n = 2k \end{cases}$$

$$Q_1 = \text{mediana pt. } x_{(1)} \leq \dots \leq Me$$

$$Q_3 = \text{mediana pt. } Me \leq \dots \leq x_{(n)}$$

Media (de selectie)

$$\bar{x} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i$$

```
> x
 3, 4, 6, 5, 5, 7, 3, 5, 6, 4, 5, 7, 4, 3, 2, 4, 4, 5, 7, 5, 6, 4, 5, 2, 6,
4, 8, 6, 7, 5, 7, 4, 4, 2, 3, 2, 0, 1, 4, 4, 3, 7, 5, 7, 4, 3, 7, 2, 5, 5, 7, 5,
7, 7, 5, 4, 4, 7, 3, 8, 5, 6, 5, 6, 5, 6, 4, 5, 8, 2, 6, 4, 6, 5, 5, 5, 3, 5, 4,
3, 7, 7, 2, 4, 5, 4, 6, 5, 3, 1, 5, 7, 4, 5, 3, 3, 10, 6, 7, 6
```

```
> summary(x)
```

```
Min.....1st Qu..... Median..... Mean..... 3rd Qu..... Max.
0.00 .....4.00 .....5.00 .....4.81 .....6.00 .....10.00
```

4. Indicatori de variabilitate (date cantitative)

Amplitudinea

$$a = x_{(n)} - x_{(1)}$$

Dispersia de selectie, abaterea standard

$$s^2 = \frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2$$
$$s = \sqrt{s^2}$$

Functii din R

```
> mean(x)
[1] 4.81
```

```
> var(x)
[1] 3.165556
```

```
> sd(x)
[1] 1.779201
```

5. Indicatori ai formei (date cantitative)

Notam momentele de selectie centrate, de ordin 3 si 4
cu

$$\overline{m_3} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^3$$
$$\overline{m_4} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^4$$

Coeficient de asimetrie (skewness)

$$\beta_1 = \frac{\overline{m_3}}{\sqrt{(s^2)^3}}$$

Coeficient de aplatizare (kurtosis)

$$\beta_2 = \frac{\overline{m_4}}{(s^2)^2} - 3$$

(B) MODELE STOCASTICE (variabile aleatoare)

$(\Omega, \mathcal{K}, P_\theta), \theta \in \Theta \subseteq R^k, k \geq 1;$

Spatiul starilor (al valorilor) (S, \mathcal{S})

$S = A \subset R, A$ cel mult numarabila;..... $(A, \mathcal{P}(A))$

$S = R; \dots (R, \mathcal{B})$

Variabila aleatoare = functie masurabila $X : \Omega \longrightarrow S$

1. Repartitia lui X

$$P_\theta \circ X^{-1} : S \longrightarrow [0, 1]$$

Variabila aleatoare cu repartitie discreta

$$(P_\theta \circ X^{-1})(\{x\}) = p(x; \theta) \in [0, 1], \quad x \in A$$

$$P_\theta \circ X^{-1} = \sum_{x \in A} p(x; \theta) \cdot \delta_{\{x\}}$$

$$\sum_{x \in A} p(x; \theta) = 1$$

Exemple:

- $X \sim U\{1, \dots, r\}, r \in N, r \geq 2, A = \{1, 2, \dots, r\}$ (ex: numarul de puncte la aruncarea unui zar),

$$P_\theta \circ X^{-1} = \sum_{x=1}^r \frac{1}{r} \cdot \delta_{\{x\}}$$

- $X \sim B(1, \theta), \theta \in (0, 1), A = \{0, 1\}$ (ex: aparitia unui "succes" intr-o proba cu doua rezultate posibile),

$$P_\theta \circ X^{-1} = \sum_{x=0}^1 \theta^x (1 - \theta)^{1-x} \cdot \delta_{\{x\}}$$

- $X \sim B(r, \theta), \theta \in (0, 1), A = \{0, 1, \dots, r\}$ (ex: numarul de "succese" in r probe independente, cu cate doua rezultate posibile),

$$P_\theta \circ X^{-1} = \sum_{x=0}^r C_r^x \cdot \theta^x (1 - \theta)^{r-x} \cdot \delta_{\{x\}}$$

- $X \sim Po(\theta)$, $\theta \in (0, \infty)$, $A = N$ (ex: numarul de defecte ce pot fi identificate la piesele dintr-un lot de volum mare),

$$P_\theta \circ X^{-1} = \sum_{x=0}^{\infty} \frac{\theta^x}{x!} \exp(-\theta) \cdot \delta_{\{x\}}$$

Variabila aleatoare cu repartitie continua si cu densitate de repartitie

$$\begin{aligned} (P_\theta \circ X^{-1})(\{x\}) &= 0, \quad \forall x \in R \\ (P_\theta \circ X^{-1})(B) &= \int_B f(x; \theta) dx, \\ f(x; \theta) &\geq 0, \quad \forall x \in R \\ \int_R f(x; \theta) dx &= 1 \end{aligned}$$

Exemple:

- $X \sim U(0, \theta)$, $\theta \in (0, \infty)$,

$$f(x; \theta) = \begin{cases} \frac{1}{\theta}, & x \in [0, \theta] \\ 0, & x \notin [0, \theta] \end{cases}$$

- $X \sim Expo(\theta)$, $\theta \in (0, \infty)$,

$$f(x; \theta) = \begin{cases} \frac{1}{\theta} \exp\left(-\frac{x}{\theta}\right), & x \in [0, \infty) \\ 0, & x \in (-\infty, 0) \end{cases}$$

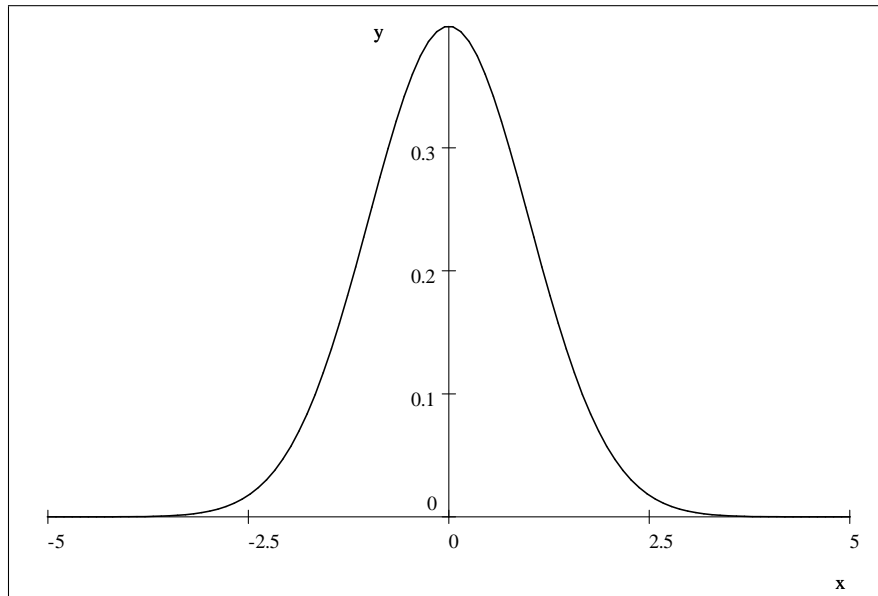
- $X \sim Gamma(\alpha, \theta)$, $\alpha \in (0, \infty)$, $\theta \in (0, \infty)$,

$$f(x; \alpha, \theta) = \begin{cases} \frac{1}{\Gamma(\alpha) \cdot \theta^\alpha} \cdot x^{\alpha-1} \cdot \exp\left(-\frac{x}{\theta}\right), & x \in [0, \infty) \\ 0, & x \in (-\infty, 0) \end{cases}$$

- $X \sim N(\mu, \sigma^2)$, $\theta = (\mu, \sigma^2) \in R \times (0, \infty)$,

$$f(x; \mu, \sigma^2) = \frac{1}{\sqrt{2\pi\sigma^2}} \exp\left(-\frac{1}{2\sigma^2} (x - \mu)^2\right), \quad x \in R$$

densitatea $N(0, 1)$
 $f(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \exp\left(-\frac{1}{2}x^2\right)$

2. Functia de repartitie a lui x

$$F_{\theta} : R \longrightarrow [0, 1]$$

$$F_{\theta}(y) = (P_{\theta} \circ X^{-1})((-\infty, y)) = P_{\theta}(X < y)$$

$$F_{\theta}(y) = \sum_{\substack{x \in A \\ x < y}} p(x; \theta), \quad y \in R, \quad (\text{functie in scara})$$

$$F_{\theta}(y) = \int_{-\infty}^y f(x; \theta) dx, \quad y \in R$$

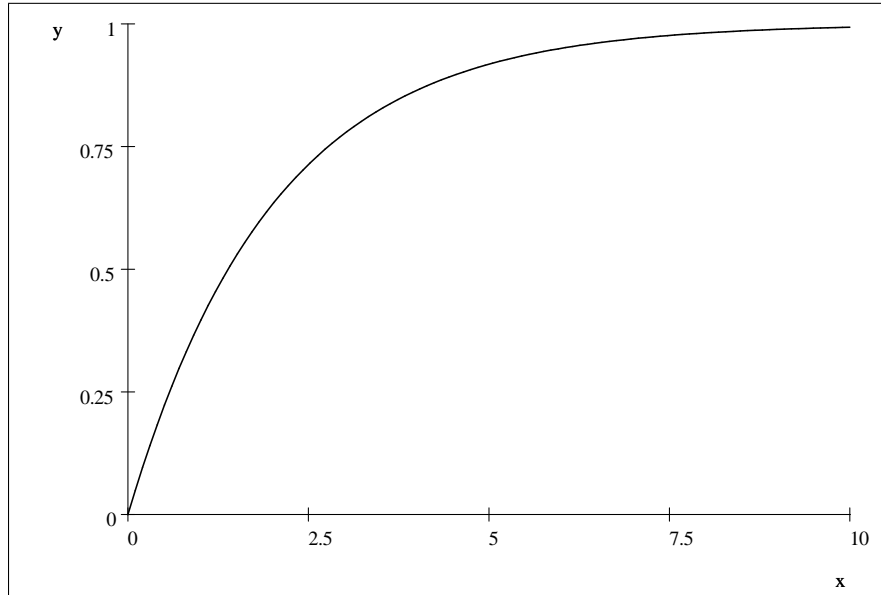
Exemplu:

$$X \sim \text{Expo}(2)$$

$$f(x) = \begin{cases} \frac{1}{2} \exp\left(-\frac{x}{2}\right), & x \in [0, \infty) \\ 0, & x \in (-\infty, 0) \end{cases}$$

$$F_{\theta}(y) = \begin{cases} 0, & x \in (-\infty, 0) \\ \int_0^y \frac{1}{2} \exp\left(-\frac{x}{2}\right) dx, & x \in [0, \infty) \end{cases} = \begin{cases} 0, & x \in (-\infty, 0) \\ 1 - \exp\left(-\frac{x}{2}\right), & x \in [0, \infty) \end{cases}$$

$$1 - \exp\left(-\frac{x}{2}\right)$$

3. Cuantila de rang α a lui X

Fie $\alpha \in (0, 1)$ fixat.

Notam $q_\alpha \in S$ cu proprietatea

$$\begin{aligned} P_\theta(X < q_\alpha) &\leq \alpha \\ P_\theta(X \leq q_\alpha) &\geq \alpha \end{aligned}$$

Pentru modelele cu repartitie continua,

$$P_\theta(X < q_\alpha) = P_\theta(X \leq q_\alpha) = \alpha$$

4. Medie, momente; dispersie

$$M_\theta(X) = \int_{\Omega} X dP_\theta = \begin{cases} \sum_{x \in A} x \cdot p(x; \theta), & (< \infty), \quad \text{pt. rep. discreta} \\ \int_R x \cdot f(x; \theta) dx, & (< \infty), \quad \text{pt. rep. continua} \end{cases}$$

$$M_\theta(X^r) = \int_{\Omega} X^r dP_\theta = \begin{cases} \sum_{x \in A} x^r \cdot p(x; \theta), & (< \infty), \quad \text{pt. rep. discreta} \\ \int_R x^r \cdot f(x; \theta) dx, & (< \infty), \quad \text{pt. rep. continua} \end{cases}, \quad r \in N^*$$

$$D_\theta^2(X) = M_\theta\left((X - M_\theta(X))^2\right) = M_\theta(X^2) - (M_\theta(X))^2$$

Exemple:

- $X \sim U\{1, \dots, r\}$, $r \in \mathbb{N}$, $r \geq 2$,

$$\begin{aligned} M(X) &= \sum_{x=1}^r x \cdot \frac{1}{r} = \frac{r+1}{2} \\ D^2(X) &= \frac{r^2-1}{12} \end{aligned}$$

- $X \sim B(1, \theta)$, $\theta \in (0, 1)$,

$$\begin{aligned} M_\theta(X) &= \sum_{x=0}^1 x \cdot \theta^x (1-\theta)^{1-x} = \theta \\ D_\theta^2(X) &= \theta(1-\theta) \end{aligned}$$

- $X \sim B(r, \theta)$, $\theta \in (0, 1)$,

$$\begin{aligned} M_\theta(X) &= \sum_{x=0}^r x \cdot C_r^x \cdot \theta^x (1-\theta)^{r-x} = r\theta \\ D_\theta^2(X) &= r\theta(1-\theta) \end{aligned}$$

- $X \sim Po(\theta)$, $\theta \in (0, \infty)$,

$$\begin{aligned} M_\theta(X) &= \sum_{x=0}^{\infty} x \cdot \frac{\theta^x}{x!} \exp(-\theta) = \theta \\ D_\theta^2(X) &= \theta \end{aligned}$$

- $X \sim U(0, \theta)$, $\theta \in (0, \infty)$,

$$\begin{aligned} M_\theta(X) &= \int_0^\theta x \cdot \frac{1}{\theta} dx = \frac{\theta}{2} \\ D_\theta^2(X) &= \frac{\theta^2}{12} \end{aligned}$$

- $X \sim Expo(\theta)$, $\theta \in (0, \infty)$,

$$\begin{aligned} M_\theta(X) &= \int_0^\infty x \cdot \frac{1}{\theta} \exp\left(-\frac{x}{\theta}\right) dx = \theta \\ D_\theta^2(X) &= \theta^2 \end{aligned}$$

- $X \sim \text{Gamma}(\alpha, \theta)$, $\alpha \in (0, \infty)$, $\theta \in (0, \infty)$,

$$M_\theta(X) = \frac{1}{\Gamma(\alpha) \cdot \theta^\alpha} \int_0^\infty x \cdot x^{\alpha-1} \cdot \exp\left(-\frac{x}{\theta}\right) dx = \alpha\theta$$

$$D_\theta^2(X) = \alpha\theta^2$$

- $X \sim N(\mu, \sigma^2)$, $\theta = (\mu, \sigma^2) \in R \times (0, \infty)$,

$$M_\theta(X) = \frac{1}{\sqrt{2\pi\sigma^2}} \int_{-\infty}^\infty x \cdot \exp\left(-\frac{1}{2\sigma^2}(x-\mu)^2\right) dx = \mu$$

$$D_\theta^2(X) = \sigma^2$$

5. Functie generatoare, functie caracteristica

Fie $P_\theta \circ X^{-1} = \sum_{x=0}^\infty p(x; \theta) \cdot \delta_{\{x\}}$. Functia generatoare asociata este

$$G_X : [-1, 1] \longrightarrow R$$

$$G_X(t) = \sum_{x=0}^\infty p(x; \theta) \cdot t^x$$

Pentru variabile cu medie (dispersie) finita se verifica relatiile

$$M_\theta(X) = G'_X(1)$$

$$D_\theta^2(X) = G''_X(1) + G'_X(1) - (G'_X(1))^2$$

Fie variabila aleatoare X , cu valori in R . Functia caracteristica asociata este

$$\varphi_X : R \longrightarrow C$$

$$\varphi_X(t) = M_\theta(e^{itX})$$

Daca repartitia $P_\theta \circ X^{-1}$ are densitatea de repartitie $f(x; \theta)$, atunci

$$\varphi_X(t) = \int_R e^{itx} \cdot f(x; \theta) dx$$

Pentru variabile cu medie (dispersie) finita se verifica relatiile

$$M_\theta(X) = \frac{1}{i} \cdot \varphi'_X(0)$$

$$D_\theta^2(X) = -\varphi''_X(0) + (\varphi'_X(0))^2$$

6. Transformata Laplace

Fie variabila aleatoare X , cu valori in R_+ . Transformata Laplace asociata este

$$\begin{aligned}\psi &: R_+ \longrightarrow R_+ \\ \psi(\lambda) &= M(e^{-\lambda X})\end{aligned}$$

Daca repartitia $P_\theta \circ X^{-1}$ pe (R_+, \mathcal{B}_+) are densitatea de repartitie $f(x; \theta)$ pentru $x \geq 0$, atunci

$$\psi(\lambda) = \int_0^\infty e^{-\lambda x} f(x; \theta) dx$$

(C) CONCORDANTA DINTRE DATE STATISTICE / MODEL STOCASTIC

Datele statistice sunt valori observate ale unor variabile aleatoare independente, identic repartizate, cu repartitia data de un model stocastic.

Analiza de statistica descriptiva ne permite sa alegem un model stocastic - drept sursa posibila a datelor statistice.

Consideram modelul stocastic reprezentat de variabila aleatoare X cu repartitia $P_\theta \circ X^{-1}$ complet specificata. Neglijam indicele θ , cāci presupunem cunoscuta valoarea parametrului.

- Fie modelul stocastic dat de variabila aleatoare X cu repartitia $P \circ X^{-1}$ si functia de repartitie $F(y)$.
- Fie "observatiile" X_1, \dots, X_n , care sunt variabile aleatoare independente, identic repartizate, cu repartitia $P \circ X^{-1}$
- Fie datele statistice $(x_1, \dots, x_n) = (X_1, \dots, X_n)(\omega)$

Problema: Putem confirma ipoteza ca datele statistice (x_1, \dots, x_n) furnizate de un beneficiar provin intr-adevar din modelul considerat?

Vom compara functia de repartitie "teoretica" $F(y)$ cu o functie construita din datele statistice (x_1, \dots, x_n) .

Spatiul de selectie n -dimensional

Fie modelul stocastic $P_\theta \circ X^{-1}$ cu multimea valorilor lui X egala cu $S = A$ (cel mult numarabila) sau cu $S = R$.

Fie observatiile X_1, \dots, X_n v.a.i.i.r. $(P_\theta \circ X^{-1})$.

Spatiul de selectie n -dimensional este campul de probabilitate construit pe multimea valorilor lui (X_1, \dots, X_n) :

$$\left(A^n, (\mathcal{P}(A))^n, \bigotimes_{i=1}^n P_\theta \circ X_i^{-1} \right)$$

$$\left(R^n, \mathcal{B}^n, \bigotimes_{i=1}^n P_\theta \circ X_i^{-1} \right)$$

Funcția de repartiție de selecție (empirică)

Fie funcția de repartiție complet specificată, $F(y)$, pentru variabila aleatoare $X : \Omega \rightarrow S$.

Fie observațiile X_1, \dots, X_n v.a.i.i.r. ca și X .

DEFINIȚIE: Funcția de repartiție de selecție

$$F_n(\cdot, \cdot) : R \times \Omega \rightarrow [0, 1]$$

$$F_n(y, \omega) = \frac{1}{n} \cdot \text{card} \{i \mid i \in \{1, \dots, n\}, x_i = X_i(\omega) < y\}$$

Observație:

$$F_n(y, \omega) = \frac{1}{n} \cdot \sum_{i=1}^n I_{\{X_i < y\}}(\omega)$$

PROPRIETATEA 1

Pentru ω arbitrar fixat, $F_n(\cdot, \omega)$ este funcția de repartiție a unei repartiții Uniforme discrete

$$\sum_{i=1}^n \frac{1}{n} \cdot \delta_{\{x_i\}}$$

Demonstrație:

Notăm $(X_1, \dots, X_n)(\omega) = (x_1, \dots, x_n)$ valori fixate (pentru ω fixat).

Notăm cu Z o variabilă aleatoare cu repartiția uniformă dată de

$$P(Z = x_i) = \frac{1}{n}, \quad i = 1, \dots, n$$

$$F_Z(y) = P(Z < y) = \sum_{x_i < y} \frac{1}{n} = \frac{1}{n} \cdot \sum_{i=1}^n I_{\{x_i < y\}} = F_n(y, \omega)$$

■

PROPRIETATEA 2

Pentru y arbitrar fixat, $F_n(y, \cdot)$ este variabilă aleatoare cu proprietatea

$$n \cdot F_n(y, \cdot) \sim B(n, F(y))$$

Demonstrație:

Pentru $\forall i$, $I_{\{X_i < y\}}$ este v.a. cu valori în $\{0, 1\}$ și cu

$$P(I_{\{X_i < y\}} = 1) = P(X_i < y) = F(y)$$

adica

$$I_{\{X_i < y\}} \sim B(1, F(y))$$

Avem $\{I_{\{X_i < y\}}, i = 1, \dots, n\}$ v.a. indep, id. rep $B(1, F(y))$.
Rezulta

$$\begin{aligned} \sum_{i=1}^n I_{\{X_i < y\}} &\sim B(n, F(y)) \\ n \cdot F_n(y, \cdot) &\sim B(n, F(y)) \end{aligned}$$

■

COROLAR

$$\begin{aligned} M(F_n(y, \cdot)) &= F(y) \\ D^2(F_n(y, \cdot)) &= \frac{1}{n} F(y)(1 - F(y)) \end{aligned}$$

PROPRIETATEA 3

Pentru y arbitrar fixat, sirul de var. al. $\{F_n(y, \cdot), n = 1, 2, \dots\}$ are proprietatea

$$F_n(y, \cdot) \xrightarrow{P-a.s.} F(y) \text{ pentru } n \longrightarrow \infty$$

Demonstratie

Avem sirul $\{I_{\{X_i < y\}}, i = 1, \dots, n\}$ de v.a. indep, id. rep $B(1, F(y))$, avand $M(I_{\{X_1 < y\}}) = F(y)$. Aplicam legea tare a numerelor mari:

$$\frac{1}{n} \cdot \sum_{i=1}^n I_{\{x_i < y\}} \xrightarrow{P-a.s.} M(I_{\{X_1 < y\}}) = F(y) \text{ pentru } n \longrightarrow \infty$$

■

Spunem ca functia de repartitie de selectie este un estimator consistent si nedeplasat la functiei de repartitie pt modelul din care provin datele statistice.

Functii din R: functia *ecdf* ploteaza functia de repartitie de selectie

$$\begin{aligned} &> data < -c(x_1, \dots, x_n) \\ &> ecdf(data) \end{aligned}$$

"Distanța" Kolmogorov dintre funcția de repartiție de selecție și funcția de repartiție a modelului

$$D_n(\omega) = \sqrt{n} \cdot \sup_{y \in R} |F_n(y, \omega) - F(y)|$$

Pentru datele statistice $(X_1, \dots, X_n)(\omega) = (x_1, \dots, x_n)$, se poate calcula valoarea

$$\widetilde{D}_n = \sqrt{n} \cdot \max_{1 \leq i \leq n} |F_n(x_i, \omega) - F(x_i)|$$

TEOREMA LUI KOLMOGOROV

Fie modelul probabilist dat de o variabilă aleatoare X , cu funcția de repartiție $F(y)$ continuă. Dacă $\{X_n, n \geq 1\}$ este un sir de variabile aleatoare independente, identic repartizate ca și X pentru care notăm $\{F_n(y, \omega), n \geq 1\}$ sirul funcțiilor de repartiție de selecție atunci, pentru orice $z \in R$, are loc convergența

$$\lim_{n \rightarrow \infty} P(D_n < z) = K(z),$$

unde $K(z)$ este funcția de repartiție Kolmogorov,

$$K(z) = 1 - 2 \sum_{j=1}^{\infty} (-1)^{j-1} \exp(-2j^2 z^2)$$

Pentru demonstrație:

PARTHASARATHY, K., R., Probability measures on metric spaces, Academic Press, 1967.

TESTUL LUI KOLMOGOROV DE CONCORDANȚĂ (R:.....ks.test for one sample)

Fie datele statistice (x_1, \dots, x_n) și fie modelul stocastic dat de variabilă aleatoare X cu funcția de repartiție $F(y)$ continuă.

Pentru $\alpha \in (0, 1)$ arbitrar fixat, notăm $z_{1-\alpha}$ cuantila de rang $(1 - \alpha)$ a repartiției Kolmogorov,

$$K(z_{1-\alpha}) = 1 - \alpha$$

Formulam ipoteza $H : \{\text{variabilele aleatoare independente si identic repartizate } X_1, \dots, X_n \text{ care au generat datele statistice au functia de repartitie } F(y)\}$

Algoritm:

- Se ordoneaza datele statistice, $x_{(1)} \leq x_{(2)} \leq \dots \leq x_{(n)}$
- Se calculeaza $F(x_{(i)})$ si $F_n(x_{(i)}, \omega)$, $i = 1, \dots, n$
- Se calculeaza $\widetilde{D}_n = \sqrt{n} \cdot \max_{1 \leq i \leq n} |F_n(x_{(i)}, \omega) - F(x_{(i)})|$
- Regula de decizie: Daca $\widetilde{D}_n \geq z_{1-\alpha}$, decidem sa respingem ipoteza H (nu avem concordanta intre model si datele statistice)

Comentariu: Testul se bazeaza pe teorema lui Kolmogorov (este un test asimptotic), deci n trebuie sa fie mare ($n \geq 100$)

=====

APLICATIE: TESTAREA NORMALITATII DATELOR

Input : $(x_1, \dots, x_n) = (X_1, \dots, X_n)(\omega)$

$H : \{ \text{variabilele aleatoare independente } X_1, \dots, X_n \text{ au repartitie normala} \}$

(a) Partea exploratorie

```
> data <- c(x1, ..., xn)
> mean(data)
> var(data)
> hist(data)
```

qq - line (quantile - quantile line)

$$X \sim N(\mu, \sigma^2) \Leftrightarrow \frac{X - \mu}{\sigma} \sim N(0, 1)$$
$$F_{N(\mu, \sigma^2)}(x_\alpha) = \alpha \Leftrightarrow F_{N(0, 1)}\left(\frac{x_\alpha - \mu}{\sigma}\right) = \alpha$$
$$z_\alpha = \frac{1}{\sigma}(x_\alpha - \mu), \quad \alpha \in (0, 1)$$

```
> qqnorm(data)
> qqline(data)
```

(b) Test de concordanta

Pentru a utiliza `ks.test` (for one sample) trebuie sa specificam valorile (μ, σ^2)

```
> ks.test(data)
```

$$p - value = 1 - K(\widetilde{D}_n)$$

$p - value \leq 0.05 \longrightarrow$ respingem ipoteza H (respingem normalitatea)

Observatie: Exista o varianta a testului, testul Lilliefors, in care programul isi alege singur valorile

$$\begin{aligned} \mu &= \text{mean}(\text{data}) \\ \sigma &= \text{sd}(\text{data}) \end{aligned}$$

Alt test de concordanta este "Testul Chi Patrat", construit pentru modele stocastice $P \circ X^{-1}$ avand functia de repartitie $F(y)$ continua sau nu.

AUXILIAR: Convergenta in repartitie

Notam cu $\{\mu_n, n \geq 1\}$ si μ probabilitati pe (R, \mathcal{B}) (repartitii)

Notam cu $\{F_n, n \geq 1\}$ si F functiile de repartitie corespunzatoare,

$$\begin{aligned} F_n(y) &= \mu_n(-\infty, y) \\ F(y) &= \mu(-\infty, y) \end{aligned}$$

Notam cu $\{\varphi_n, n \geq 1\}$ si φ functiile caracteristice corespunzatoare,

$$\begin{aligned} \varphi_n(t) &= \int_R e^{itx} d\mu_n(x) \\ \varphi(t) &= \int_R e^{itx} d\mu(x) \end{aligned}$$

Pentru cazul cand $\{\mu_n, n \geq 1\}$ si μ sunt probabilitati pe (R_+, \mathcal{B}_+) , notam cu $\{\psi_n, n \geq 1\}$ si ψ transformatele Laplace corespunzatoare,

$$\begin{aligned} \psi_n(\lambda) &= \int_{(0, \infty)} e^{-\lambda x} d\mu_n(x) \\ \psi(\lambda) &= \int_{(0, \infty)} e^{-\lambda x} d\mu(x) \end{aligned}$$

DEFINITIE (convergenta slaba, sau convergenta in repartitie)

$$\mu_n \Longrightarrow \mu$$

daca

$$\int_R h d\mu_n \xrightarrow{n \rightarrow \infty} \int_R h d\mu$$

pentru orice functie h continua si marginita, definita pe R cu valori in R .

TEOREMA 1

O conditie necesara si suficienta ca $\mu_n \Rightarrow \mu$ este ca $F_n(y) \xrightarrow{n \rightarrow \infty} F(y)$ pentru orice y care este punct de continuitate al lui F .

TEOREMA 2 (PAUL LEVY)

a) Daca $\mu_n \Rightarrow \mu$, atunci $\varphi_n \xrightarrow{n \rightarrow \infty} \varphi$ uniform pe orice compact din R .

b) Notam cu $\{\varphi_n, n \geq 1\}$ functiile caracteristice corespunzatoare repartitiilor $\{\mu_n, n \geq 1\}$. Daca $\varphi_n(t) \xrightarrow{n \rightarrow \infty} \varphi(t)$ pentru orice t si φ este continua in origine, atunci exista o repartitie μ asa incat $\mu_n \Rightarrow \mu$, iar φ este functia caracteristica pt μ .

TEOREMA 3

Fie $\{\mu_n, n \geq 1\}$ si μ probabilitati pe (R_+, B_+) .

a) Daca $\mu_n \Rightarrow \mu$, atunci $\psi_n(\lambda) \xrightarrow{n \rightarrow \infty} \psi(\lambda)$ pentru orice $\lambda \geq 0$.

b) Notam cu $\{\psi_n, n \geq 1\}$ transformatele Laplace corespunzatoare repartitiilor $\{\mu_n, n \geq 1\}$. Daca $\psi_n(\lambda) \xrightarrow{n \rightarrow \infty} \psi(\lambda)$ pentru orice $\lambda > 0$ si $\lim_{\lambda \rightarrow 0} \psi(\lambda) = 1$, atunci exista o repartitie μ asa incat $\mu_n \Rightarrow \mu$, iar ψ este transformata Laplace pt μ .

TEOREMA LIMITA CENTRALA (LINDBERBERG - LEVY)

Fie $\{X_n, n \geq 1\}$ un sir de variabile aleatoare independente, identic repartizate, cu $M(X_n) = \mu \forall n$ si $D^2(X_n) = \sigma^2 < \infty \forall n$. Notam

$$Y_n = \frac{1}{\sqrt{n\sigma^2}} \left(\sum_{i=1}^n X_i - n\mu \right)$$

Atunci sirul $(P \circ Y_n^{-1})_n$ converge slab la repartitia $N(0, 1)$. (spunem ca sirul $\{Y_n, n \geq 1\}$ converge in repartitie la o variabila aleatoare cu repartitia $N(0, 1)$)

Pentru demonstratii:

CIUCU G., TUDOR C., Teoria probabilitatilor si aplicatii, Editura Stiintifica si Enciclopedica, 1983

=====

Repartitia "CHI Patrat" cu d grade de libertate ($d \in N^*$)

$$X \sim \chi^2(d) \Leftrightarrow f(x) = \frac{1}{2^{d/2} \cdot \Gamma(\frac{d}{2})} x^{d/2-1} \exp\left(-\frac{x}{2}\right), \quad x \geq 0$$

$$\varphi_{\chi^2(d)}(t) = (1 - 2it)^{-d/2}$$

$$\psi_{\chi^2(d)}(\lambda) = (1 + 2\lambda)^{-d/2}$$

Repartitia Multinomiala $M(r; p_1, \dots, p_d)$

Definitie

$\mathbf{X} = (X_1, \dots, X_d)' \sim M(r; p_1, \dots, p_d)$ daca

$$P \circ \mathbf{X}^{-1} = \sum_{\substack{x_1, \dots, x_d=0 \\ x_1 + \dots + x_d=r}}^r \frac{r!}{x_1! \dots x_d!} (p_1)^{x_1} \dots (p_d)^{x_d} \cdot \delta_{(x_1, \dots, x_d)}$$

unde $r \in N^*$, $p_i \in [0, 1]$ pentru $i = 1, \dots, d$ si $\sum_{i=1}^d p_i = 1$

Experiment: O urna cu bile de d culori, din care se fac r extrageri cu revenire. Vectorul aleator $\mathbf{X} = (X_1, \dots, X_d)$ inregistreaza numarul de bile de fiecare culoare care au fost extrase.

Bibliografie:

Dumitrescu M, Florea D, Tudor C, Probleme de teoria probabilitatilor si statistica matematica, Editura Tehnica, 1985

=====

TEOREMA LUI PEARSON

Pentru $r \in N^*$ consideram urmatoarele variabile aleatoare:

$$\mathbf{Y}_r = (Y_{r1}, \dots, Y_{rd})' \sim M(r; p_1, \dots, p_d), \text{ cu } p_i \in [0, 1], \forall i, \sum_{i=1}^d p_i = 1$$

$$X_r^2 = \sum_{j=1}^d \frac{(Y_{rj} - rp_j)^2}{rp_j}$$

Notam repartitia lui X_r^2 cu $G_r = P \circ (X_r^2)^{-1}$. Atunci

$$G_r \xrightarrow[r \rightarrow \infty]{} \chi^2(d-1)$$

(spunem ca sirul $\{X_r^2, r \geq 1\}$ converge in repartitie la o variabila repartizata CHI Patrat cu $(d-1)$ grade de libertate).

Demonstratie (prof. Ioan Cuculescu)

In schema multinomiala (d culori, r extrageri independente) apar r partitii independente, corespunzatoare celor r extrageri,

$$\{A_j^{(k)}, j = 1, \dots, d\}, \quad k = 1, \dots, r$$

Notam

$$Y_{rj} = \sum_{k=1}^r I_{A_j^{(k)}}, \quad j = 1, \dots, d$$

$$\mathbf{Z}_r = \left(\frac{Y_{r1} - rp_1}{\sqrt{rp_1}}, \dots, \frac{Y_{rd} - rp_d}{\sqrt{rp_d}} \right)'$$

Atunci

$$X_r^2 = \|\mathbf{Z}_r\|^2$$

$$\psi_{X_r^2}(\lambda) = M\left(\exp\left(-\lambda \|\mathbf{Z}_r\|^2\right)\right)$$

Vom arata ca

$$\psi_{X_r^2}(\lambda) \xrightarrow[r \rightarrow \infty]{} (1 + 2\lambda)^{-(d-1)/2}$$

Notam

$$\mathbf{v} = (v_1, \dots, v_d)'$$

$$\mathbf{t} = (t_1, \dots, t_d)'$$

$$\exp(-\lambda \|\mathbf{v}\|^2) = \prod_{j=1}^d \exp(-\lambda v_j^2)$$

Dar

$$\exp(-\lambda v_j^2) = \varphi_{N(0,2\lambda)}(v_j) = \frac{1}{\sqrt{4\pi\lambda}} \int_{-\infty}^{\infty} \exp(iv_j t_j) \cdot \exp\left(-\frac{1}{4\lambda} t_j^2\right) dt_j$$

Notand cu $\langle \mathbf{v}, \mathbf{t} \rangle$ produsul scalar, putem scrie

$$\exp(-\lambda \|\mathbf{v}\|^2) = \frac{1}{(4\pi\lambda)^{d/2}} \int_{-\infty}^{\infty} \dots \int_{-\infty}^{\infty} \exp(i \langle \mathbf{v}, \mathbf{t} \rangle) \cdot \exp\left(-\frac{1}{4\lambda} \|\mathbf{t}\|^2\right) dt_1 \dots dt_d$$

Putem scrie

$$\begin{aligned} \psi_{X_r^2}(\lambda) &= \frac{1}{(4\pi\lambda)^{d/2}} \int_{-\infty}^{\infty} \dots \int_{-\infty}^{\infty} M\left(\exp(i \langle \mathbf{Z}_r, \mathbf{t} \rangle) \cdot \exp\left(-\frac{1}{4\lambda} \|\mathbf{t}\|^2\right)\right) dt_1 \dots dt_d \\ &= \frac{1}{(4\pi\lambda)^{d/2}} \int_{-\infty}^{\infty} \dots \int_{-\infty}^{\infty} M\left(\varphi_{\langle \mathbf{Z}_r, \mathbf{t} \rangle}(1) \cdot \exp\left(-\frac{1}{4\lambda} \|\mathbf{t}\|^2\right)\right) dt_1 \dots dt_d \end{aligned}$$

Identificam urmatorii vectori independenti, identic repara-
tizati

$$\mathbf{f}_k = \left(\frac{1}{\sqrt{p_1}} I_{A_1^{(k)}}, \dots, \frac{1}{\sqrt{p_d}} I_{A_d^{(k)}} \right)', \quad k = 1, \dots, r$$

cu

$$\begin{aligned} M(\mathbf{f}_k) &= \left(\frac{p_1}{\sqrt{p_1}}, \dots, \frac{p_d}{\sqrt{p_d}} \right)' = (\sqrt{p_1}, \dots, \sqrt{p_d})', \quad k = 1, \dots, r \\ \langle \mathbf{Z}_r, \mathbf{t} \rangle &= \frac{1}{\sqrt{r}} (\langle \mathbf{f}_1, \mathbf{t} \rangle + \dots + \langle \mathbf{f}_r, \mathbf{t} \rangle - rM(\langle \mathbf{f}, \mathbf{t} \rangle)) \end{aligned}$$

Dar

$$\begin{aligned} M(\langle \mathbf{f}, \mathbf{t} \rangle) &= \langle M(\mathbf{f}), \mathbf{t} \rangle = \sum_{j=1}^d t_j \sqrt{p_j} \\ M(\langle \mathbf{f}, \mathbf{t} \rangle)^2 &= M\left(\sum_{j=1}^d \frac{t_j}{\sqrt{p_j}} I_{A_j^{(k)}}\right)^2 = M\left(\sum_{j=1}^d \frac{t_j^2}{p_j} I_{A_j^{(k)}}\right) = \sum_{j=1}^d t_j^2 \\ D^2(\langle \mathbf{f}, \mathbf{t} \rangle) &= \sum_{j=1}^d t_j^2 - \left(\sum_{j=1}^d t_j \sqrt{p_j}\right)^2 \end{aligned}$$

Consideram $\{u_1, \dots, u_d\}$ o baza ortonormala a lui R^d , cu $u_1 = (\sqrt{p_1}, \dots, \sqrt{p_d})'$.

$$D^2(<\mathbf{f}, \mathbf{t}>) = \|\mathbf{t}\|^2 - <\mathbf{t}, \mathbf{u}_1>^2 = \sum_{j=2}^d <\mathbf{t}, \mathbf{u}_j>^2$$

Pentru sirul de variabile aleatoare independente, identic repartizate

$$\{<\mathbf{Z}_r, \mathbf{t}>, \quad r = 1, 2, \dots\},$$

de medie 0, aplicam teorema limita centrala si teorema lui Paul Levy (pentru $t = 1$):

$$\varphi_{<\mathbf{Z}_r, \mathbf{t}>}(1) \xrightarrow{r \rightarrow \infty} \varphi_{N(0, D^2(<\mathbf{f}, \mathbf{t}>))}(1) = \exp\left(-\frac{1}{2} \sum_{j=2}^d <\mathbf{t}, \mathbf{u}_j>^2\right)$$

Rezulta

$$\psi_{X_r^2}(\lambda) \xrightarrow{r \rightarrow \infty} \frac{1}{(4\pi\lambda)^{d/2}} \int_{-\infty}^{\infty} \dots \int_{-\infty}^{\infty} \exp\left(-\frac{1}{2} \sum_{j=2}^d <\mathbf{t}, \mathbf{u}_j>^2\right) \cdot \exp\left(-\frac{1}{4\lambda} \|\mathbf{t}\|^2\right) dt_1 \dots dt_d$$

Dar trecerea de la coordonatele $\{t_1, \dots, t_d\}$ la coordonatele $\{v_1 = <\mathbf{t}, \mathbf{u}_1>, \dots, v_d = <\mathbf{t}, \mathbf{u}_d>\}$ este ortogonală, deci de determinant 1.

$$\begin{aligned} \lim_{r \rightarrow \infty} \psi_{X_r^2}(\lambda) &= \\ \frac{1}{(4\pi\lambda)^{d/2}} \int_{-\infty}^{\infty} \dots \int_{-\infty}^{\infty} \exp\left(-\frac{1}{2} \sum_{j=2}^d v_j^2\right) \cdot \exp\left(-\frac{1}{4\lambda} \sum_{j=1}^d v_j^2\right) dv_1 \dots dv_d &= \\ \frac{1}{(4\pi\lambda)^{d/2}} \left(\int_{-\infty}^{\infty} \exp\left(-\frac{v^2}{4\lambda}\right) dv\right) \left(\int_{-\infty}^{\infty} \exp\left(-v^2 \left(\frac{1}{4\lambda} + \frac{1}{2}\right)\right) dv\right)^{d-1} &= \\ \frac{1}{(4\pi\lambda)^{d/2}} \cdot \sqrt{\pi} \cdot \sqrt{4\lambda} \cdot (\pi)^{(d-1)/2} \left(\frac{1}{4\lambda} + \frac{1}{2}\right)^{-(d-1)/2} &= \\ \frac{1}{(4\lambda)^{(d-1)/2}} \left(\frac{1}{4\lambda} + \frac{1}{2}\right)^{-(d-1)/2} &= (1 + 2\lambda)^{-(d-1)/2} \end{aligned}$$

Am demonstrat deci ca

$$\psi_{X_r^2}(\lambda) \xrightarrow{r \rightarrow \infty} (1 + 2\lambda)^{-(d-1)/2}$$

si cum $(1 + 2\lambda)^{-(d-1)/2}$ este transformata Laplace corespunzatoare repartitiei $\chi^2(d-1)$, am obtinut c.t.d.

■

Testul Chi Patrat pentru concordanta dintre modelul stocastic si datele statistice

Fie datele statistice (x_1, \dots, x_n) . Din interpretarea lor, plus elementele de statistica descriptiva, alegem un posibil model stocastic din care ar proveni aceste date (ca valori ale unor observatii independente, identic repartizate).

- Notam $P \circ X^{-1}$ modelul ales si cu $S = X(\Omega)$ spatiul starilor.
- Partitionam $X(\Omega)$ in d submultimi masurabile $\{A_1, \dots, A_d\}$, $A_i \cap A_j = \Phi$ pentru $i \neq j$, $\bigcup_{i=1}^d A_i = X(\Omega)$.
- Calculam

$$p_j = P(X \in A_j), \quad j = 1, \dots, d, \quad p_j \in [0, 1] \quad \forall j, \quad \sum_{j=1}^d p_j = 1$$

- Formulam ipoteza ca observatiile independente, identic repartizate X_1, \dots, X_n care au produs datele statistice (x_1, \dots, x_n) au repartitia $P \circ X^{-1}$

$$H : \{X_1, \dots, X_n \text{ sunt identic repartizate ca si } X\}$$

- Daca ipoteza H este adevarata, atunci functioneaza teorema lui Pearson.
- Calculam

$$n_j = \text{card}\{i \mid i = 1, \dots, n, x_i \in A_j\} = \sum_{i=1}^n I_{A_j}(x_i), \quad j = 1, \dots, d$$

$$\sum_{j=1}^d n_j = n$$

- Calculam "distanța Pearson" dintre (p_1, \dots, p_d) și $(\frac{n_1}{n}, \dots, \frac{n_d}{n})$

$$S_n^2 = \sum_{j=1}^d \frac{n}{p_j} \left(\frac{n_j}{n} - p_j \right)^2 = \sum_{j=1}^d \frac{(n_j - np_j)^2}{np_j}$$

- Fie $\alpha \in (0, 1)$ arbitrar fixat valoarea acceptată a probabilității de eroare (respingerea ipotezei H când aceasta este adevărată).
- Fie $h_{d-1;1-\alpha}$ cuantila de rang $(1 - \alpha)$ a repartiției $\chi^2(d-1)$.
- REGULA DE DECIZIE: Dacă $S_n^2 \geq h_{d-1;1-\alpha}$, decidem să respingem ipoteza H

Comentarii:

- Testul se bazează pe teorema lui Pearson (este un test asimptotic), deci n trebuie să fie mare ($n \geq 100$)
- Recomandări pentru alegerea valorii d :

$$\begin{aligned} d &\simeq 1 + 3.322 \cdot \log n \\ d &= \left\lceil \frac{n}{3} \right\rceil \end{aligned}$$

- Recomandări pentru alegerea elementelor partiției:

$$A_j \text{ așa încât } p_j \simeq \frac{1}{d}, \quad j = 1, \dots, d$$

- Pentru implementarea în R

$$p\text{-value} = F_{\chi^2(d-1)}(S_n^2)$$

Dacă $p\text{-value} \leq 0.05$, decidem să respingem ipoteza H